

festivalová recenzia – **hlavný program**

IDIOTI

Národné divadlo Košice

autor recenzie: Milo Juráni

predstavenie na festivale Dotyky a spojenia:

21. 6. 2023 v Martine

Veľa energie, menej hĺbky

Opatrovateľka s dvoma znevýhodnenými zverencami sedí v reštaurácii. Pomáha im, aby sa nakrmili a pritom dohliada, aby boli dostatočne slušní. Ich vymykanie sa normálu však rýchlo graduje, čo začína iritovať aj personál. Mladší si chytá genitálie, ten starší vykrikuje. Títo, a aj ostatní herci inscenácie *Idioti*, roztrúsení po priestore, rozbiehajú svoju hru na idiotov. Vynárajú sa z davu, ako bezmyšlienkovité mátohy križujú priestor. Nastáva mela. Čašník sa všetkých snaží vyhodiť, no zároveň sa pokúša upokojiť hostí – teda divákov. Vtedy však už vidíme tieto postavy „zhadzovať“ masky. Prepnú do normálu. Kričia a vyškerajú sa na čašníka, dokonca ukradnú popolník a následne miznú za dverami do sály. Toto efektné antré inscenácie sa totiž odohráva ešte vo foyeri.

Spôsob, ktorým režisér Luterán divákov ladí na inscenáciu umne koketuje s filmovou poetikou pôvodných *Idiotov*. Dielo, ktoré Činohra Národného divadla Košice uviedla ešte v máji 2022, totiž predstavuje adaptáciu jedného z kultových filmov Larsa von Triera. Snímku nakrútil v roku 1998 v intenciách manifestu Dogma 95. Práve v tomto imerznom úvode inscenácie sa divácka perspektíva najviac približuje pôvodnej poetike a tiež niektorým pravidlám manifestu. Akoby sme sa dívali na situácie okom kamery, bez zvláštneho osvetlenia a s hudbou, ktorá hrá zo zdroja priamo na mieste - najskôr zaznieva z hi-fi veže a neskôr aj z prítomného klavíra. Po vstupe do sály však spájanie filmu a divadla končí a režisér prichádza s vlastnou, omnoho „divadelnejšou“ koncepciou.

Scéna pripomína akúsi honosnú vilu, ktorú však obýva zvláštna množina obyvateľov. Squatuje v nej sedem ľudí rôzneho veku, aby pravidelne vyrážali do ulíc, predvádzali idiotizmus a dopaľovali tým ostatných. Ako sa však ukáže, zábava a zlomyseľnosť nie je hlavným cieľom. Filozofia idiotizmu je o hľadaní vlastného anjela, napr. v podobe vnútorného idiota. Aspoň tak to prezentuje duchovný otec tejto myšlienky Stoffer (Michal Soltész). Jeho výklad smeruje postave, ktorá sa do skupiny pridala ako posledná. Je to trochu záhadná Karen (Henrietta Rab). Ona idiotstvo spočiatku odmieta, no napokon sa sama stáva jednou z nich.

Tak ako ostatných, viac ako hlboký základ idiotstva, ju stiahne nutnosť úniku pred skutočným životom a tiež potreba nájsť bezpečné miesto. Každý má pravdepodobne nejaký dôvod, prečo v tejto podivnej komunite ostáva. Axel (Peter Čižmár) uniká pred rodinným životom aj prácou v reklamnej agentúre, Henrik (Stanislav Pitoňák) experimentuje, aby pochopil viac z vlastnej filozofie, Jeppe (Tomáš Duro), Sussane (Alena Ďuránová) a Katrine (Tatiana Poláková) sa asi hľadajú, kým Josephine (Lívia Michalčík Dujavová) uniká pred chorobou. Práve toto poznanie o tom, čo ich sem priviedlo, odhaľuje inscenácia postupne. No menej akoby mohla, akoby na pozadí dominujúcich obrazov kolektívnej neposlušnosti postáv v podobe rôznych druhov idiotstva.

Vo všetkých bizarných spoločných scénach je nutná herecká súhra, dodržiavanie tempa aj energie, rovnako ako správna hranica „pitvorenia sa“. To sa súboru naozaj darí. Prejavy bláznovstva tvoria hravé komické obrazy. Keď falošní idioti navštívia plaváreň, vešajú na seba farebné nafukovacie zvieratká, robia čudné grimasy, alebo sa s neprítomnými pohľadmi oháňajú plavákmi, jačiami, ukazujú prsia a „skáču“ do bazéna. V týchto (v pozitívnom zmysle) chaotických obrazoch, však nekreujú svoje postavy náhodne, ale celý čas variujú svoj tón idiotstva. Najviac táto vydarená štylizácia eskaluje v obrazoch z prostredia nimi okupovaného príbytku. Napríklad v momente, keď ich príde navštíviť pracovník obecného úradu (Jakub Kuka), ktorý sa snaží „podivnej“ komunity zbaviť. Príchodom započne hotové peklo. Vystrašený úzkoprsý úradník sa nestíha čudovať. Jeppe kopuluje s jeho aktovkou, kým ostatní kričia a snažia sa mu aktovku vytrhnúť. Nie však preto, aby mu v tom zabránili, ale mohli sa na nej „vystriedať“.

V tomto víre šialenstiev, v rámci ktorého v júni vyrábajú vianočné ozdoby, alebo oslavujú narodeniny, aj keď ich nikto z nich nemá, však inscenácia prichádza do bodu, kedy je už idiotstva priveľa. Režisér funkčne pracoval s gradáciou v rámci jednotlivých scén, no menej v celku. Energia je od začiatku do konca stopercentná. Aj to spôsobuje, že dielo ponúka málo situácií (čo je pravdepodobne dané aj samotnou predlohou) pre hlbšie stretnutie sa s postavami. Je náročné pochopiť, aké sú ich skutočné pohnútky, aby zostávali v komunite. Hoci sú herečky a herci na scéne neustále prítomní, mnohé postavy ostávajú záhadné – je nejasné či majú svoju traumu, alebo len „pre trošku pozornosti urobia čokoľvek“. Aj tie, ktoré spoznať môžeme, neprechádzajú zjavným vývojom. Peter Čižmár skrátka ostáva od začiatku do konca rovnakým egomaniakom, ktorý opustil rodinu, podobne ako Stoffer hrubým manipulátorom a čudným guru. Premena sa viac darí Tomášovi Durovi, ktorý, okrem roviny vulgárneho paka, pracuje aj v polohách odhaľujúcich zraniteľnosť jeho postavy. A tiež pri Alene Ďuránovej. Jej Susanne postupne zreteľne mäkne pod tiažou vnútorných konfliktov komunity. Na druhej strane, na rozohrávanie väčšej hĺbky nie je čas. Okrem niekoľkých chvíľ, keď sú postavy samé sebou, majú neustále našliapnuté

k predvádzaniu vyšinutosti. Herci navyše napíňajú rôzne choreografie, hrajú na nástroje, prezliekajú sa, spievajú a v jednej chvíli dôjde aj na štylizovaný antiiluzívny grupen sex.

Hlavou mi ide aj otázka, čo si o tom celom asi myslia dvaja hereckí hostia a postavy, ktoré sa na krátku chvíľu ocitajú vo vile, aby boli pre jej obyvateľov vzorom, či „skutočným predobrazom“ zámeru. Respektíve, ako vnímajú dielo diváci s istou formou znevýhodnenia. Hoci v hereckom prejave aj vo výpovedi je snaha o zachovanie citlivosti, inakosť je v *Idiotoch* prezentovaná najmä ako prejav individualistickej vzbury proti životu alebo úniku. Šancu riediť tento tón má postava *Karen*. Rabovej krátke etické vstupy, ktoré kriticky nahľadávajú celú túto hru na bláznov, sú však len sporadické, nevýrazné a rýchlo zanikajú v ošiali spomínaných skupinových akcií, reakcií, škriepok a jej vlastnej záhadnosti.

Scénickej výtvarníčke Diane Strauszovej sa podarilo vytvoriť dobrý priestor pre dynamickú akciu. Prednému javisku dominuje pohovka, no inak je to najmä miesto obsypané desiatkami symbolických doplnkov squaterského života (spacie vaky, ruksaky, karimatky, prepravky na fľaše, sud, pizzové krabice). Vila akoby však pokračovala aj do hĺbky javiska. Na zadnej scéne vidíme náznak kúpeľne. Je tam vaňa a tiež pisoár. Tieto miesta sa vplyvom malých zásahov, takmer okamžite, niekedy až spôsobom filmového strihu, menia na bazén, rovnako ako bar, ulicu či kanceláriu – skrátka, všetky priestory potrebné pre neplechu. A premena nie je nikdy iba kozmetická. S každým prechodom z predného do zadného plánu sa premieňa aj atmosféra.

Z energie súboru, aj diskusie po predstavení na Dotykoch a spojeniach bolo cítiť, že si herci k náročnej úlohe – hrať sa na idiotov (aby boli dosť blázniví no uchovali mieru) svoju cestu našli. Našiel ju aj režisér so scénografkou. Výzvou do ďalších repríz preto nie je ani tak to, akým spôsobom herecky prehlbovať alebo harmonizovať hranie inakosti, ale skôr prehĺbiť momenty, keď komunita vyjaví viac z toho, čo ich vlastne motivuje zotrvať a naďalej sa oslobodzovať formou idiotstva.

P. S.: Autor recenzie nevidel filmovú predlohu, takže ju (našťastie či nanešťastie) nemôže vziať do úvahy. Zároveň nevie zobrať do úvahy ako tempo, vyznenie, hereckú koncentráciu a tým aj výpovednosť niektorých obrazov ovplyvnila zmena priestoru a odlišnosť Štúdia SKD od košickej Malej scény.